

УДК 343.94

<https://orcid.org/0000-0001-6667-9034>DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2021-1-9-105-110>**Мусієнко Анатолій Володимирович,***кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права**Юридичного факультету**Інституту управління та технологій**Державного університету інфраструктури та технологій,*<https://orcid.org/0000-0003-3094-2923>DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2021-1-9-105-110>**Мусієнко Володимир Володимирович,***кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права**Юридичного факультету**Інституту управління та технологій**Державного університету інфраструктури та**технологій,**м.Київ, Україна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕВОЛЮЦІЇ ТЕОРІЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПРОФЕСОРА ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО

Анотація. У статті на основі аналізу історичних документів, публікацій наукових періодичних видань досліджено деякі актуальні аспекти еволюції теорії детермінації злочинності професора Чезаре Ломброзо. Зокрема розглянуто питання залежності девіантної, агресивної поведінки особи від її біологічних характеристик, спадковості. Досліджено уявлення та теорії XIX ст., які пояснювали ці процеси, проведено паралелі з сучасними поглядами кримінологічної науки на взаємозв'язок цих явищ.

Ключові слова: злочинність, агресія, детермінанти злочинності, девіація, кримінологія, спадковість, антропологія, проститутка, кримінальний процес.

Annotation. In the article on the basis of the analysis of historical documents, publications of scientific periodicals some actual aspects of evolution of the theory of determination of crime of professor Cesare Lombroso are investigated. In particular, the dependence of deviant, aggressive behavior of a person on his biological characteristics, heredity is considered. The ideas and theories of the XIX century, which explained these processes, are studied, parallels are drawn with modern views of criminological science on the relationship of these phenomena.

Scientific theories used by modern criminology explain quite complex social and legal phenomena. Some of the theoretical ideas that emerged a hundred years ago to explain the genesis of validity are still controversial. One such theory is Professor Cesare Lombroso's biological theory of crime determination. Professor Lombroso's

ideas have been ambiguously accepted by the scientific community since its publication and have been divided into two groups, one claiming that Lombroso's theories have a scientific basis and the right to exist, while others still do not accept ideas as true and deny their scientificity. Professor Lombroso is considered the founder of the anthropological school of criminology. He became world-famous as the creator of one of the key and at the same time the most debatable and controversial theories of crime determination. Professor Lombroso's scientific work has been criticized for exaggerating the biological component in human nature, but downplaying the role of social, ignoring other causes of crime.

Critics did not stop, despite the fact that Professor Lombroso was one of the first in world criminology to consider a holistic system of factors that determine crime: welfare, upbringing and education, attitudes, marital status, age, gender, migration, alcoholism, prices on food, the impact of urban and rural areas, population congestion, the impact of the seasons and even the landscape. In the last 20-30 years, specialists in the field of biology, genetics, behavior have conducted numerous studies confirming the dependence of deviant behavior, aggression on the biological characteristics of the person, heredity. And law enforcement officers confirm that they have repeatedly encountered the external signs of criminals, which were pointed out by Professor Lombroso.

Keywords: crime, aggression, determinants of crime, deviation, criminology, heredity, anthropology, prostitute, criminal process.

Постановка проблеми. За відносно невеликий відрізок часу кримінологія пододала значний шлях в своєму розвитку. Сучасна кримінологічна наука є доволі складною та стала незамінною в боротьбі зі злочинністю. Кримінологія, як наука про злочинність дала відповіді на широке коло складних питань, та одним з головних залишається проблема детермінації злочинності. Наукові теорії якими оперує сучасна кримінологія пояснюють доволі складні суспільно-правові явища. Деякі з теоретичних ідей, які з'явилися сотню років тому, що пояснюють генезу злочинності викликають полеміку дотепер. Однією з таких теорій є біологічна теорія детермінації злочинності професора Чезаре Ломброзо. Деякі науковці продовжують науковий диспут та заперечують вплив біологічних факторів на злочинні прояви індивіда, але слід визнати, що певні положення теорії Ломброзо є не такими вже й безпідставними, о сучасна наука дає можливість підтвердити їх правильність. Це в свою чергу свідчить про їх перспективність та необхідність подальшого дослідження цього напрямку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання присвячені еволюції теорії детермінації злочинності висвітлювались в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Анютогнян Ю. М., Ахтирська Н.М., Василевич В.В., Джуца О.М., Кудрявцев В. Н., Петров В.В., J.F. Sheley та ін.

Однак, не применшуючи наукового внеску вказаних вчених в дослідження цієї теми слід визнати, що деякі аспекти еволюції теорії детермінації злочинності все ще потребують подальшого дослідження.

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні деяких аспектів еволюції теорії детермінації злочинності.

Вклад основного матеріалу. Перелік науковців, імена яких назавжди увійшли в історію науки, не такий вже й великий. Честь бути увічненим в пантеоні видатних діячів світової науки надається не кожному, але тим хто своїм науковим відкриттям вніс значний вклад в розвиток людської цивілізації. До одних з таких видатних науковців по праву належить професор Чезаре Ломброзо - судовий медик, психіатр, антрополог, кримінолог, криміналіст. Він відомий насамперед тим що започаткував новий напрям розвитку антропології, кримінології, криміналістики. Історія знає не так багато наукових теорій, які від свого початку і дотепер продовжують викликати стільки дискусії, як теорії та ідеї професора Чезаре Ломброзо. Ідеї професора Ломброзо від початку їх оприлюднення були неоднозначно сприйняті науковою спільнотою та поділили її на дві групи, одна з яких стверджує, що теорії Ломброзо має наукове підґрунтя та право на існування, а інша досі не сприймає такі ідеї, як вірні та заперечує їх науковість.

Чезаре Ломброзо народився у Вероні 1836 році, і хоча він з'явився на світ в заможній родині його подальше життя не можна назвати легким. Здобувши медичну освіту, Ломброзо у 1859 році в якості армійського хірурга брав участь у визвольній війні проти австрійців, потім боровся з бандитизмом в південних областях Італії, займав посаду психіатра в пенітенціарній установі, та зрештою очолив психіатричну клініку. У 1862 році він отримав професорське звання в університеті в Павії, а в 1876-му став професором судової медицини та громадської гігієни в Туринському університеті, в 1896-му професором психіатрії, а в 1906-му – кримінальної антропології в тому ж університеті [1, с. 392–395].

І хоча Чезаре Ломброзо здобув медичну освіту, але сфера його наукових інтересів вирізнялась надзвичайною широтою, тому піднявшись на найвищий щабель наукового визнання в галузі медицини, в колі його наукових інтересів залишалися велика кількість суспільних питань та проблем.

Історія боротьби суспільства з таким явищем як злочинність налічує віки. Суспільство давно потерпає та бореться з цим негативним соціальним явищем, витрачаючи на це колосальні ресурси. Наукові дослідження запобігання та протидії злочинності проводились вченими в усіх країнах світу, але тільки деякі з них увійшли в історію, як ті, що стояли у витоків та створювали нові наукові напрями протидії та запобігання злочинності. Як видно з біографії Ч. Ломброзо, по роду своєї діяльності він очевидно бачив багато проявів злочинної поведінки, що не могло пройти повз його допитливого розуму. У свій час та донині Чезаре Ломброзо відомий насамперед завдяки науковими теоріями які він запропонував та які на той час мали революційну наукову сміливість.

Професор Ломброзо вважається родоначальником антропологічної школи в кримінології. Він став всесвітньо відомий, як творець однієї з ключових і одночасно найсуперечливіших теорій детермінації злочинності. Як фахівець з медицини зміг передбачити сформулювати геніальну теорію з кримінальної антропології? Так, творець біологічного напрямку теорії детермінації злочинності

мав медичну освіту, але оскільки геніальна людина геніальна у всьому, то не дивно, що професор психіатрії Чезаре Ломброзо, помітив та звернув увагу на наявність зв'язку між злочинністю та біологічними і соціальними факторами, які на неї впливають. Він був в авангарді наукової думки та робив геніальні відкриття на стику новітніх наукових досягнень і його відкриття, на думку авторів, полягає у вивченні злочинності через біологічні характеристики злочинця.

За час своєї наукової діяльності професор Ломброзо опублікував результати своїх досліджень в численних наукових працях.

Найвідомішою роботою професора Ломброзо є «Злочинна людина», 1876 року, розвинену ним потім в цілісну теорію «природженого злочинця», згідно з якою серед злочинців є особи які мають вроджені схильності до злочинної поведінки. Зіставляючи антропометричні дані злочинців з порівняльними дослідженнями в анатомії, фізіології та психології, Ломброзо сформулював тезу про злочинця, як особливий антропологічний тип, та прийшов до висновку, що злочинець – це дегенерат, який відстав у своєму розвитку від розвитку нормальної людини та не може стримувати свою злочинну поведінку за певних обставин.

Праці професора Ломброзо піддавали критиці за перебільшення біологічної складової в людській природі, але применшував роль соціальної, ігнорував інші причини злочинності. На думку авторів, така увага Ломброзо саме до біологічних факторів зумовлена тим, що він будучи професором медицини, вивчав злочинність здебільшого через її біологічну складову. Критики не зупинялись, незважаючи навіть на те, що професор Ломброзо одним з перших у світовій криминології розглянув цілісну систему факторів, які детермінують злочинність: добробут населення, виховання та освіта, ставлення до праці, сімейний стан, вік, стать, міграція, алкоголізм, ціни на продукти харчування, вплив міста і села, скупченість населення, вплив пори року та навіть ландшафту. Причому висновки його не застаріли і в XXI столітті [2].

Ще одним знаковим науковим дослідженням стала робота Ч. Ломброзо «Жінка-злочинець, повія і нормальна жінка» (1893), у співавторстві з Г. Ферреро. В цій роботі автори показали, що значна частина, майже 43%. повій, не має ніяких або дуже мало дегенеративних ознак і що в 53% їх не спостерігається ніяких відхилень. В той же час автори вказували, що до числа випадкових причин проституції належать злидні, вплив поганих прикладів з боку оточуючих, тобто соціальні фактори [3].

В подальшому Ломброзо наполегливо продовжує свої дослідження, не дивлячись на критику в його адресу. З під пера геніального вченого виходять такі наукові праці, як: «Гіпнотизм, що застосовується у кримінальній процедурі» (1887), «Криминолоїд» (1889), «Психологія свідків у кримінальному процесі» (1890), «Політичний злочин і революції» (1890, у співавт.), «Розмаїття божевілля у спадковій злочинності» (1892), , «Анархісти (кримінально-психологічний і соціологічний нарис)» (1894), «Графологія» (1895), «Найновіші успіхи науки про злочинця» (т. 1—3, 1896—97), «Геній і виродження» (1897), «Злочин, причини і засоби лікування» (1899), «Свідчення дітей» (1908) та ін [4].

Особливий інтерес та актуальність, на думку авторів, становлять роботи професора Ломброзо по соціології політичної злочинності: «Політична злочинність і революція» (*Il delitto politico e le rivoluzioni*, 1890), «Анархісти. Кримінально-психологічний та соціологічний нарис» (*Gli anarchici. Studio di psicologia e sociologia criminale*, 1895). Новітня історія України і сучасні події переконливо свідчать, що прикриваючись політичними гаслами, такі злочинці можуть розв'язувати війни, вчиняти тяжкі злочини. Можна собі уявити, які конфузи виникали, коли з'ясовувалося, що деякі державні діячі повністю підпадають під опис злочинної людини Ломброзо. Тут доречно зазначити, що в СРСР Ч. Ломброзо чомусь особливо не любили.

Але крім геніальних теорій професора, які і дотепер сприймаються неоднозначно, генію Ч. Ломброзо належить ідея гідросфігмометра - прототипа сучасного поліграфа. На підставі показань гідросфігмометра навіть винесли один виправдальний вирок. Пристрій фіксував зміни пульсу і кров'яного тиску у підозрюваних під час допитів. Пульс підозрюваного у вбивстві залишився спокійним, коли йому показали фотографію жертви. Подальше розслідування підтвердило дані приладу [5].

В останні 20–30 років фахівцями в галузі біології, генетики, поведінки проведені численні дослідження, що підтверджують залежність девіантної поведінки, агресії від біологічних особливостей особи, спадковості. А працівники правоохоронних органів підтверджують, що неодноразово зустрічали у злочинців зовнішні ознаки, на які вказував професор Ломброзо.

Тим не менше, більшість кримінологів і криміналістів справедливо підкреслювали спільний вплив зовнішнього середовища і біології (біосоціальних факторів) і вважають, що генетична схильність до агресивної та злочинної поведінки може проявлятися тільки при певних обставинах – найчастіше в жорсткому виховному середовищі [1, с. 393], [2].

Підсумовуючи сказане автори переконані, що наукова спадщина професора Чезаре Ломброзо в сфері судової медицини та психіатрії, кримінології, криміналістики заслуговує на увагу та подальше вивчення, не дивлячись на деякі суперечності та невідповідності. Деякі його висновки зараз справляють враження необгрунтованих або навіть дещо наївних, але тут слід брати до уваги рівень тогочасної науки, проте можемо переконатись, що професор Ломброзо не заперечував вплив соціальних факторів на девіантну поведінку.

Сучасна наука доводить, що злочинність зумовлена багатьма факторами, серед яких виділяються постійно мінливі умови соціального середовища та суб'єктивні властивості особи злочинця: біологічні, фізіологічні, генетичні, психологічні та ін. Подальше вивчення цих факторів за допомогою новітніх технологій дозволить підвищити ефективність боротьби зі злочинністю.

На підтвердження цього свідчить розкриття серії історичних вбивств, відомих як «вбивства Джека-Різника», які почалися в Лондоні в серпні 1888 року. Особа вбивці досі залишалась загадкою, але застосування нових, мінімально деструктивних методів для вилучення зразків з криміналістично значущими плямами на доказах і відокремлення окремих клітин, пов'язаних з

підозрюваним, з подальшим фенотипічним аналізом, дозволили встановити збіг профілів мт-ДНК як жертви, так і підозрюваного з відповідними еталонними зразками, що підсилює зв'язок доказів з місцем злочину. Геномна ДНК з окремих клітин, вилучених з доказів, була ампліфікована, і отримана фенотипічна інформація, яка відповідала єдиним свідченням, що вважається надійним. Це найдовершеніше дослідження у даній справі на сьогоднішній день, яке дозволило ідентифікувати злочинця[6].

І це стало можливим в тому числі завдяки дослідженням видатного науковця, професора Чезаре Ломброзо.

Висновки. Проведене дослідження дозволило авторам дійти наступних висновків:

- науковий внесок професора Чезаре Ломброзо в розуміння причин злочинності є неоціненним;
- професор Ломброзо не заперечував вплив соціальних факторів на девіантну поведінку;
- сучасна криміногенна ситуація в Україні та Світі переконливо свідчить про необхідність поглибленого дослідження детермінант злочинності;
- сучасна біологічна, медична та юридична наука дозволяє проводити дослідження якісно новими методами, які здатні через тривалий час ідентифікувати злочинця, встановлювати істину, а врешті-решт зможуть підтвердити або спростувати спірні положення біологічної теорії професора Чезаре Ломброзо.

Література:

1. Криминология: учебник / под ред. Дж. Ф. Шелли. Пер. с англ. – СПб. : Питер, 2003. – 860 с.
2. Джужа О.М. Чезаре Ломброзо як один з піонерів теорії біосоціального походження злочинності // Криминологічна теорія і практика. 2019. с.13-17. С. 15. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/13849>
3. Чезаре Ломброзо «Женщина преступница и проститутка» <http://www.psychiatry.ru/lib/55/book/115/chapter/6>
4. Чезаре Ломброзо // URL: <https://leksika.com.ua/17390617/legal/lombrozo>
5. Заблуждения и слава психиатра Ломброзо // URL: <https://un-sci.com/ru/2019/10/20/zabluzhdeniya-i-slava-psihiatra-lombrozo>
6. Forensic Investigation of a Shawl Linked to the “Jack the Ripper” Murders // URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1556-4029.14038>